

MURKOVANJE 2003

Rogaška Slatina, 11.11. 2003

Spoštovani gostje in gostitelji, drage kolegice in kolegi, cenjena nagrajenka in spoštovani nagrajenec!

Podelitev Murkove nagrade in Murkovega priznanja je za slovenske etnologe in slovensko etnologijo poseben praznik. S tem ritualom in dejstvom, da tudi etnologi v Sloveniji poudarimo svoje najopaznejše strokovne in znanstvene dosežke, nadaljujemo akademsko izročilo počastitve poklicne predanosti, zavzetosti in naporov, ki - preprosto - morajo biti nagrajeni. Nagrada je darilo, darilo je vedno (po)vračilo, v tem primeru skromnejše v gmotnem, vendar zato, vsaj upam, toliko bogatejše v socialnem, simbolnem, duhovnem pomenu.

Zdaj že skoraj šega, da smo počastitev etnoloških dosežkov postavili ob godovanje sv. Martina, ki med drugim slavi delo, pobiranje sadov in vretje sokov, jo dodatno pozlati.

Letos praznujemo v Rogaški Slatini - tu smo pred skoraj natanko 20 leti merili etnološka dognanja skupaj vsi takratni jugoslovanski etnologi in folkloristi. Takrat sta bili tukajšnji etnologija in folkloristika zagotovo drugačni. A se mi zdi, da sta - če premerimo zadnje dvajsetletje - razvijali v duhu zapolnitve marsikatero, takrat zaznane vrzeli. Zlasti dragoceno je - če znanost vsaj malo slavimo tudi v Murkovem duhu - dejstvo, da je postala vez med njima trdnješa in bolj organsko zlita, tu in tam blizu Murkovim nazorom o spoznavnih širjavah. Takrat, pred 20 leti, se je marsikomu zdel ta par po utečenih desetletjih tu in tam (raz)ločenega življenja vsaj nenavaden, če ne še kako drugače sporen. V tem času sta obe - takrat so jima rekli usmeritvi, če ju razumem predvsem metodološko, danes bi rekli obzorji - dozoreli. Dozoreli tudi v celovitosti - po Murku - filološkega, danes bi rekli širokega historičnega in kulturološkega obzorja.

Naši nagrada in priznanje nosita ime po velikem znanstveniku, s katerim se danes lahko malokdo primerja - tako po odmevnosti znanstvenega opusa kakor tudi po podeljenih nagradah in drugih oblikah časti, ki jih je bil Matija Murko deležen v akademski skupnosti evropskih filologov. Ne vem natančno, s katerimi razlogi je takrat, pred dobrim poldrugim desetletjem, dobila prav Murkovo ime, vendar ne dvomim, da je bila izbira prava. Morda posebej danes, primerno za današnjega nagrajenca, saj je morda manj uzaveščeno, da si je Matija Murko v enaki meri kakor za strogo znanost, prizadeval za čim širšo in čim kakovostnejšo narodovo izobrazbo in s tem tudi kakovostno življenje.

V Murkovem nazoru so bili spojeni trije, človekovemu doživljanju dani časi - preteklost, sedanjost in prihodnost, pri čemer je preteklost tista vsezannamujoča: ne sedanjosti ne bodočnosti ni brez nje, saj nastavlja zrcalo obema: ker sedanjosti ni brez preteklosti, brez spomina nanjo in tega spomina ni mogoče

zatrei, in ker je gledanje v prihodnost gledanje v prazno - če se nam zdi, da gledamo vanjo, v resnici vidimo le preteklost izpolnjenih ali neizpolnjenih želja, kakor se je nekomu lepo zapisalo. In posodobljena Murkova popotnica je prav to - za naroda vredno in srečno - življenje. Če parafraziram tezo o srečnih in nesrečnih narodih, je treba predvsem poznati, se spoprijeti in pošteno premišljati prav o njegovi preteklosti. Enako kakor hrepeneti po prijazni prihodnosti. Mesto etnologije ji je bilo in ostaja v družbi zgodovinskih ved tako dodeljeno. To mnenje se seveda zaveda tega, da je zgodovina predmet z zdajšnjim časom zaznamovanih konstrukcij in interpretacij, v enaki meri kakor zgodovinske podobe v dobrem in slabem osmišljajo zdajšnji in prihodnji čas.

Zdajšnji čas je tu, mesto praznika tudi, ob katerem bo - kakor se spodobi - mogoče izreči še marsikaj modrega, veselega in, tudi povsem vsakdanjega - in se, kakor se spodobi - pozneje to v premisliti v popraznični zbranosti.

Dovolite mi, da vas prosim še za pozornost, ki smo jo dolžni delu in dosežkom¹ naših letošnjih nagrajencev - nagrajenke z Murkovim priznanjem in Murkovega nagrajenca.

Gospa Irena Destovnik prejme Murkovo priznanje »za knjigo Moč šibkih. Ženske v času kmečkega gospodarjenja (Celovec 2002) in njene druge raziskovalne dosežke na avstrijskem Koroškem«

Gospa Irena Destovnik je leta 1996 diplomirala na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani iz etnologije in sociologije kulture. Že med študijem je sodelovala s celovško Slovensko prosvetno zvezo in postala leta 1995 njena stalna zunanja sodelavka: mdr. je vodila etnološke raziskovalne delavnice, zanjo pripravila tri tematske koledarje (o delovanju slovenskih kulturnih društev, dvojezičnem šolstvu in rabi slovenščine), uredila zbornika Na poti v vas (2000) in Na poti skozi čas (2001). Tudi njena diplomatska naloga je povezana s Slovensko prosvetno zvezo, saj je v njej vsebinsko in muzeološko obdelala njeno dolga leta nekoliko zanemarjeno narodopisno zbirko. V letih po diplomi je nadaljevala z raziskovanjem in pripravo razstav o kulturi koroških Slovencev. Tako sta se zgodili odmevna razstava o lanu in ovci Ko bo cvetel lan (s 17 postavitvami v Avstriji, Italiji in Sloveniji) leta 1996 in leta 2000 razstava Odstiranja, študijska uprizoritev depojskih predmetov kot iztočnic za muzeologizirane zgodbe, ki jih ni brez poglobljenih lokalno ali tematsko osrediščenih raziskav.

¹ Obrazložitvi sta napisani na podlagi utemeljitev predlagateljev nagrajenke in nagrajenca - na nekaj mestih skrčenih, na drugih nekoliko zaokroženih.

Ob tem gospa Destovnikova ves čas opravlja pomembno nalogo pri urejanju narodopisne zbirke, za katero so se odločili, da ne bo stalna postavitev predmetov ljudske kulture, ki kaj hitro postane zaprašena. Zbirka je nekakšno informacijsko središče - predmeti niso eksponati, temveč vir navdiha in premisleka o izboru raziskovalne snovi iz problemov vsakdanjega načina življenja prebivalstva na dvojezičnem območju avstrijske Koroške. Gre za raziskave »življenja in govorce predmetov« o vsebinah vsakdanjika - tudi obrobni, prezrtih tem, kakršno je življenje žensk v času kmečkega gospodarjenja. Tako sta nastali monografija in njena muzejska uprizoritev z naslovom Moč šibkih, za katero letos nagradujemo gospo Destovnikovo. V knjigi Moč šibkih. Ženske v času kmečkega gospodarjenja Irena Destovnik predstavi podobo ženske na južnem Koroškem. Raziskava v dveh vaseh, Šentjanžu v Rožu in v Šentjanskih Rutah, temelji na aktualnem prijemu zbiranja življenjskih zgodb in podrobni analizi pisnih virov iz 19. in 20. stoletja. Na tej podlagi so nastali zapisi o zginjajočem času in podobah žensk iz 19. in prve polovice 20. stoletja. Ne glede, da se zdi »oteti pozabi« že tolikokrat ponovljeno, je pravzaprav v njem mogoče uzreti smisel vedno na novo, tudi v tej knjigi.

Knjiga govori o pomenu in vrednotenju ženskega dela, o socialni varnosti žensk, o ženskah v katoliški družbi, o podobah žensk različnih generacij. Avtorica z viri potrjuje, kako so bile ženske gospodarsko in družbeno podrejene, saj so šele v 20. stoletju pridobile vrsto političnih pravic, socialno in zdravstveno zaščito. Nazorno je predstavljena značilna tradicionalna delitev del na produkcijo in reprodukcijo v kmečkem načinu življenja, pri čemer je bila reproduktivna sfera v domeni žensk, pri tem pa so opravile veliko del na kmetiji. Tradicionalno ženskam pripisana kmečka dela so bila družbeno manj ovrednotena, pogosto ekonomsko neplačana.

Posebna odlika dela je, da niza življenjske zgodbe na način, da predirno odstirajo podobe žensk v razmerju z moškimi. Prijem je domač mr. tudi v teoriji študij spolov, pri čemer je konceptualna podlaga relacijska - o vsakem fenomenu je mogoče kvalitetno pisati samo v razmerju z drugimi fenomeni. Izza podob žensk in moških preseva tudi silhueta družbenih razmer 19. in prve polovice 20. stoletja.

Knjiga Moč šibkih je prispevek k nalogi, na katero je opozoril že Marcel Mauss v znamenitem Eseju o daru 1923: treba je pisati o ženskah, saj so bile v zgodovinskih pripovedih pogosto spuščene. V tem pogledu je zanimivo, prenicljivo in kvalitetno delo, ki odseva sodobno občutljivost za prezrto in zastrto in ga odstira strokovno kompetentno.

Gospod Janez Bogataj prejme Murkovo nagrado »za dolgoletno prizadevanje za uveljavitev etnologije na znanstvenem, številnih strokovnih in aplikativnih področjih, za mnogostransko pedagoško delo in izjemne dosežke pri promociji kulturne dediščine«

Janez Bogataj, doktor etnologije in profesor umetnostne zgodovine, redni profesor etnologije na ljubljanski Filozofski fakulteti, je nenavadno plodovit etnolog, uveljavljen na znanstvenem, pedagoškem in opazno nad drugimi na številnih aplikativnih področjih. Njegova bibliografija obsega čez 1.200 enot, od tega 18 monografij, 4 dele monografij, številne domače in mednarodne referate na kongresih, simpozijih in znanstvenih seminarjih, članke, elaborate, spremna besedila,

koncepte in ureditve raznovrstnih publikacij. Ob tem je svoja strokovna in znanstvena spoznanja predstavil na več ko 400 predavanjih doma in v tujini, ob številnih nastopih v množičnih občilih in s tem pomembno prispeval k ugledu in uveljavitvi etnologije v zavesti javnosti.

Med prve odmevne samostojne objave sodi prirejeno magistrsko delo v monografiji Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke (1982). Sledile so knjižne uspešnice, ki so pomembno prispevale k utrjevanju položaja etnologije v slovenski družbi in k razumevanju njene metodične in metodološke orientacije. Takšna je knjiga Domače obrti na Slovenskem (1989), tj. prva sistematična predstavitev sestavin obrti in obrtniške dediščine - z berljivim besedilom je širšemu krogu bralcev približal dotakratna dognanja raziskav drugih in svoja lastna. Podoben domet imata tudi knjigi Sto srečanj z dediščino na Slovenskem (1992) in Ljudska umetnost in obrti v Sloveniji (1993); njuno izvorno besedilo je obogateno s povednimi in kakovostnimi fotografijami avtorja in poklicnih fotografov. Tržna uspešnica je bila tudi knjiga Gaudeamus igitur (1997), v kateri je predstavljena bogata dediščina maturantskih prireditev.

Povsem na novo je bila kulturna dediščina predstavljena v knjigi Smo kaj šegavi (1998). Med najvidnejše dosežke na področju razumevanja, popularizacije in promocije dediščine in obrti pa sodi knjiga iz leta 1999 Mojstrovine Slovenije, mr. prevedena v angleščino, nemščino, italijanščino in japonščino. Knjiga je bila dopolnjena s kakovostno posnetim nizom televizijskih oddaj pod istim naslovom, to ime je spremljalo tudi razstavo, ki je gostovala v Los Angelesu, Tokiu in na Dunaju. Slovensko gmotno izročilo je profesor Bogataj strokovno predstavil v besedi in podobi v več ko 40 vrhunsko oblikovanih letnih koledarjih, del tega gradiva pa tudi v knjigah Rokodelski zakladi Slovenije (2002) in Krušni zakladi Slovenije (2003) v knjižni zbirki »101 zaklad«.

Pedagoški in aplikativni vidiki so najprepoznavnejša stalnica raziskovalnih prizadevanj dr. Janeza Bogataja. Z njimi je zapolnil marsikatero vrzel, ne le etnološko, temveč tudi npr. za zgodovino šolstva, za področje turizma, protokola, višanja kakovosti oblik vsakdanjega življenja. Eno takšnih del je knjiga »Majda, dajte mi tisto iz omare«. Kultura poslovnih, promocijskih in protokolarnih daril (1994).

Ob knjižnih in drugih publikacijah o domačih in umetnostnih obrteh je izjemno obsežno profesorjevo svetovalno in promocijsko delo za ta segment dediščine in njenega sodobnega oblikovanja. Pri Obrtni zbornici Slovenije je od 1990 predsednik komisije za vrednotenje in ocenjevanje izdelkov domače in umetnostni obrti. Zanje je pripravil ocenjevalna merila, ki so tudi mednarodno odmevna, je avtor blagovne znamke za kakovostne izdelke te obrti in avtor številnih razstav v Ljubljani in Slovenj Gradcu. Ob tem je od leta 1997 nacionalni žirant za nagrado Henry Ford European Conservation Awards, ki se letno podeljuje na javnem natečaju za najizvirnejše rešitve varovanja in oblik promocije dediščine.

Med aplikativnimi dejavnostmi je dr. Bogataj vodilni strokovnjak za uveljavljanje slovenske dediščine v turizmu - posebno skrb je že pred leti namenil razvoju in razcvetu turističnih kmetij. Z izvirnimi zamislimi je povezal etnologijo z medicino, varstvom okolja, varstvom dediščine in s kakovostno prehrano - v tem segmentu je opredelil slovensko nacionalno kulinariko: spisal je številne uvodnike v različne publikacije, mr. v knjige

o kruhu, suhih mesninah in siri, ter strokovno utemeljil razumevanja slovenske prehranske dediščine. Seveda s stalno mislijo, kako dediščina bogati sodobno življenje.

In končno: obsežno in tehtno pedagoško delo, ne le na ravni univerzitetnega izobraževanja na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF, Oddelku za oblikovanje na Likovni akademiji in Visoki šoli za turizem v Portorožu, kjer navdušuje in vzgaja generacije študentov za etnološke in druge poklice (zlasti v turizmu, ekonomiji, grafičnem in industrijskem oblikovanju). Je mentor številnim diplomantom, magistrantom in doktorantom, pa tudi srednješolcem. Ob tem je posebej pomembno njegovo prizadevanje v kurikularni komisiji MŠZŠ za uveljavitev etnoloških vsebin na osnovnošolski ravni: je soavtor učnega načrta za predmet Družba za 4. in 5. razred (in učbenika zanj) in za izbirni predmet Etnologija za 8. in 9. razred devetletke.

Široko znanje in komunikativne sposobnosti uspešno potrjuje tudi na najvišji državni ravni: že leta je redni svetovalec Protokola Republike Slovenije. Med drugim je aktivni član uglednih mednarodnih in domačih združenj: je subprior in predsednik kuratorija Reda sv. Fortunata Slovenije in član časovrednega vinskega konventa sv. Urbana.

Ingrid Slavec Gradišnik in Murkov nagrajenec Janez Bogataj.
Foto: Alenka Čas, 11. 11. 2003 (2/5 - 18)

V zadnjih treh desetletjih se je dr. Bogataj uvrstil v vrh slovenskih etnologov: etnologijo je v tem času predstavil slovenski javnosti in jo populariziral v najzlahtnejšem pomenu besede - na ravni univerze in na številnih uporabnih področjih. Za ta prispevek se etnologi pridružujemo drugim počastitvam z najvišjim priznanjem Slovenskega etnološkega društva - z Murkovo nagrado.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 4. 2. 2004

Predsednica komisije SED za podeljevanje Murkovih nagrad in priznanj Ingrid Slavec Gradišnik Foto: Alenka Čas, 11. 11. 2003 (2/5 - 14)

